

Богдан Калина

25.

КК КК КК КК КК КК
КК КК КК КК КК КК
КК КК КК КК КК КК
КК КК КК КК КК КК
КК КК КК КК КК КК

1 9 4 8

Х А М

Як це сталося, що три большевики застукали двох повстанців в криївці, в ліску коло Підлужжя - ніхто не знає.

Якщо донесла б якась підлина, то на криївку наступало б не трьох, а яких двадцять чи п'ятдесят людоловів.

Якщо перевіряли б лісок і випадково запримітили якийсь слід, то теж не трьох, а ціла крба.

Найможливіше що три большевики йшли чогось до села, на розвідини чи може за фірманками, спинилися в ліску біля дороги та завважили двох молодих, що правцювали до криївки. Бо таки вдень, далеко поза ранком, люди бачили станичного і стрільця, як виходили із села.

Люди чули тільки довшу стрілянину в ліску. По якій годині вислали старого Ониська ніби з граблями в поле - на розвідини. Онисько ступав повільною старечою ходою дорогою попід лісок, ніби втупивши голову в землю. Але все він час-до-часу, будьтоби байдуже, вдирався зором в ліс.

Аж втім нагло, десь з-за пня вискочив большевик і перепинив старого:

- Підеш зо мною, старичок - забелькотав по-московськи.

- Куди ? Дай мені дорогу, чоловіче, я в полі роботу маю. Мені нікуди з тобою волочитися.

- Не розговорюй, не розговорюй, старик, а підеш зо мною.

- Іди в чортову мати сам собі, чого ти мене причіпився ! - і пустився даліше дорогою.

- Валяй, скотино, куда я тобі кажу ! - зверещав напасник, додаючи московську лайку. Вхопив старого за шиворот і друлив між дерева. Від большевицького стусана Онисько поплівся заточки. Наздогінці большевик ще бахнув старого прикладом кріса. Старий Онисько тяжко застогнав. Дерева відгуком перейняли його стогін. Большевик прискочив, вхопив своїми

кміщеватими руками Ониська за карк і так силою попхав його поперед себе в ліс. В лісі побачив Онисько ще двох большевиків, що залягли з крісами, наставленими в отвір криївки. Зрозумів положення.

- Полізем, старик в скрон - гримнув большевик.

- Лізьте собі самі ! Чого ви мене вчепилися ?

- Но, но, не розговорий !

- Ви озброєні і військо, а боїтеся, то деж мені старому до вас ?

- Булат, давай сюди ! - скомандував большевик, - а ти, Серйога, стань поближче і справ гвинтівку в діру ! Хватай Булат !

Оба схопили старого Ониська та коміть головою пхнули в діру. Так і пустили його в низ.

- Ой ! - застогнав Онисько, падаючи.

- Ну, що там ? - запитав большевик.

Мовчанка.

- Говори, Сукин син, а то стрілять буду в тебе. Тут тобі і гріб буде.

- Два трупи порозривані... - глухий голос Ониська, тремітливий, повний грози.

- І більше нема нічого ?

- Ні-і-і ! - закінчився цей звук Ониська стоном і злість.

- Булат, лізем в середину ! Влізли. В криївці чорна руїна. Від вибуху гранати трупи порозривані. Кусники недопалених паперів і грошей пороземітувані. Чоботи порізані. Писальна машина поторошена, кріс погаратаний, папашка ціла.

- Вот, сукині сини, - бандьори, все понищили ! Булат, відрізуй голови !

- Брось, донька ! Я ні !

- Дурак а тебе ! Не хочеш ти, то я це зроблю. Получу по триста руб-

лів за голову і чотирнадцять днів відпустки.

Фонька витяг ніжик і взявся відрізувати голову від толуба. Ножик малий, не йшло. Пиляв, пиляв, забagrив руки кров'ю. Запер ножем в кість - не йде. Ще раз посилювався, - ніяк.

- Вот, бандьора, і по смерті не здається! - Вхопив голову обома руками, груди притолочив ногою і покрутив голову кругом, аж захрустіло. Обернув ще раз, голова відлетіла.

- Ти не стріляти, вони вона гранатами бух! - заговорив Булат.

- Не смій так ані писнути! Розумієш? Я застрілив! Поняв?

- Да, да! - покивав головою Булат.

Впорався Фонька. Оглянувся по криївці за чимсь, щоб завиннути голови.

- Вот, чорти, всьо порвали. Ей, Серйога, давай своє палтку.

- Нащо? - питається Серйога.

- Давай, не розпитуйся!

Серйога відчепив своє палтку від ремня і кинув в криївку. Онисько сидів в куті та немов божевільними очима глядів на роботу большевика. Безсильний м'язами, зм'яжджений в душі.

- Вилази, старик! А ти, Булат, забери папашку і гвинтівку! Серйога візьми ото! - і Фонька подав палтку з головами.

- Хам! - процідив через зуби Онисько, ледве чутно, викараскудчись з криївки.

Серйога витяг палтку і поклав на землю біля діри. Палатка розсунулася, а Серйогу дрож проняла. Грізна картина... Шкliste око, мутно лискуче, затагнене голубою краскою неба і жовчяв ліса, на середині галки - чорна кругла цятка, сбведена темнобронзовим кільцем, око призвужене дещо повіками. Без руху, без волі, без вогню, без запалу, без завсяття, без любості, без злости, без напруги, - без життя ото око, але якась

Темничість снується з нього, повільно, ледве-ледве і так тихо-тихіше, десь через Серйогу в простір... Тут же таки на перекір оку кричить червоний кінець шиї. Кільце жовтавої хрячки та горбики кісток сторчать зпоміж червоних м'яснів... Якісь невеликі отвори, а з них сочиться ще кров... Змут довгого волосся, сціпленій кров'ю ріже своє чорнотом восковість лица і чадить жахом. З кутка затиснених уст - червона просочка крови.

- Да що, ти, Фонька, наробив ? ! Сплямив мені налатку - знегодував Серйога.

- Дурак ти ! Хіба ти не комсомолец, хіба ти не русский ? Пам'ятаеш наші курси ? Ми нові люди !

- Старі ! - буркнув Серйога і спохватився. Щось в ньому забунтувалося.
- Якщо в твоїх руках тутешній хахол - стільки, що вон під нігтями, от тоді ти правдивий большевик.

- Кинь філософувати, - замимрив Серйога - ходім ! А все таки, десь, забагається тобі нести ці голови.

- Понесу, хоть би за п'ятдесят кілометрів, а понесу. Це ж мій трофей. Но, знай, в Станислав недалеко, всього п'ять кілометрів, - по хвилині додав. - Так йдем ! І ти, старик, теж з нами !

Старий Онисько отягався, відказувався, не допомгло.

- Ступай, а те застрілю, - зайняв Фонька крісом сивого діда наперед себе.

Вабиний літо снувало сум попід ліс, по широкій горбовині, туди аж під Угринів, оповило Колодівку, затигнуло Ямницю, а там на схід - Підпечари. Сонце своїми проміннями виснувало основу і переткало біло-

повковим павутинням. тихо, яснотъм'яно. Ніжна, мерехтлива тканина за-
тягнула кругом всі поля, декуди стерню, розстелилась по долинах і ви-
долинках. Хвилями плила, намакала сумом і тьмила села та срібну Вистри-
цю... Із ліса вийшли чотири постаті - три заяловені, сірі, як сіра зем-
ля, а одна в білоткані. Оті три штиками, здається, поруть тендітну
перлосерпань - туди на Угринів.

З-за лісу високо закурликав журавлиний ключ. Ніби плачем засівають
поля оті журавлі згори. М'який високий тон чергується з ниським... Пли-
ве мелодія, заливає простір, дріботить ніжно-сумно м'яким "рь" і паву-
тицею в'ється кругом низом кругом сіл, кругом почорнілих людей тих, що
в селах, кругом їх серців, кругом їх болів...

Кру-кру, кру-кру, крррууу...

Не полетіли журавлі туди на південь, на сині Карпати, а закружляли
вгори, гейби спинилися на лету, на своєму шляху. Ровсинали свої звуки-
перли по долині і діляли свого журавлиного суму до земної чаші. Через
вінця долини розливавсь важкий сум, як від голосіння плачки на похороні.

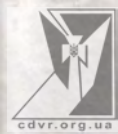
Кру-кру, кру-кру, кррууу...

Журавлі правили панахиду двом головам повстанським.

Ліс запер шум і німо провожав голови повстанські...

Бабине літо стелило дідові Ониськові своєшмовкоткань, щоб гідно і
гордо провожав в останню дорогу рідних повстанців. Щоб його сльози кри-
сталеві не скапували у брудні большевицькі сліди. Щоб його серце не
тріскало за головами повстанськими...

В головах трьох большевиків не бабине літо, а павучища по нетрах і
закапелках мозкових снують кров. Кругом них кров. І сонце криваво їжить-

ся над ними, і Вистриця тече кров'ю, і поля багровіють кров'ю, і ліс дише кров'ю, і села навкруги та мутний Станиславів, захляпані кров'ю, обрискані кров'ю...

• - Вот хороший звичай в нашого начальства - зачав фонька викладати свої думки Серйозі. - Во й справді, поче звозити бандирівські труни в район. Вигідніше - тільки голови. Приніс голову - вот тобі товариш і лейтенант, документ ! О, це - мудро-мудренно !

Похалуй, чи не пригодився б мені цей звичай, а ? - аж викрикнув фонька. - Вічно не буду афрейтором. Я мушу получить лейтенанта. У лейтенанта - жалування велике, велике, ну і зовсім інша позиція. Вот, починаєш, тоді чоловік собі погуляє. Ресторан, музика, баршні... Зайде собі чоловік в екстренний магазин, накупить собі, да накупить... Шоколаду і кексів, і сала, скільки завгодно, масла, починаєш - шампанське, ковбаси... Все, що тільки захочеться. Одним словом чоловік заживе на всю губу. Приїде фонька Чагін в свою Тамбовську, в Старі Ладі вже не простий фонька Чагін, не "вовк Тамбовський", не якийнебудь колгоспник, а лейтенант ! Приїде до мене Дуня, ат, чорт з нею, у мене тоді буде не колгоспниця Дуня, а десяток: Маші, Лікері, Віри - учительки, лікарки, машиністки, трактористки, всякі, всякі. Тільки кубіком блись, да оком морг - і діло в ход. Там тоді оселедці і вино, і всяка всячина. І зачнеться життя во всю !... Чоловік поїде в Тамбов да в Москву, да як крикне: "Сталіну ура !" - може зроблять старшим лейтенантом... Да, тільки відданіше Сталіну і партії, а піднімешся, брат, вгору, як на літаку - фонька форкнув носом і підтягцем поправив палатку на плечах з головами. - Тоді і ми начальство, ми диктатура пролетаріату, ми повеліваємо, повеліваєм, і "шмаємо". А хахли з колгоспів нам тільки

сало, масло, да молоко, м'ясо, фрукти, варення, узвар, да пшеницю на білий хліб. Ми тільки: давай! А хахли всі ті хороші речі - тільки нам в район, да в область.

Почекай, Фонька, почекай. Не халасуй так дуже, - перебив йому Серйога. - Ось, тут що хахли виробляють!

- Покищо вони бунтуються. Не ми їх прикоротим. Росія велика, нас много. Фонька щось довго мислями заблукався. Голову втупив у землю, а ногами, наче б натискав на сильніші кроки. Не забув і фокнути собі носом. - Ех, ненавиджу я тих хахлів! Вот в нас в селі десь взялося кілька сім'є. Кожен, сукин син, хорошо поживав. Десь в себе на присадибній всього по трохи насіє і насадить. В нього і картопля, і пшениця, і огірки, баклажани, капуста, да бураки... Но, словом все в нього є, і хароше. Уахол хитрий, деякий гній заздрить, і на дорозі, як возять в колгоспу, но і всюди, все то збирає да на свою присадибну. Ну і в нього всього доволі, а в нашого брата - ніч чорта. Вот я раз восени таки мудро ухитрився. Закрався до їх комор, забрав, все забрав і хорошо собі зажив. Тоді я мав, а їм дуля! Довольно з вас, хахли, що ви хахли! Добре, що тут всюди на постах наші рускі. Лучаються і хахли в начальстві... От, Підлизенко - партійний, голова виконкому, но - говорять - всьо таки він не наш. Не то, що наш начальник НКВД Суслов. А все таки такий Підлизенко хороше їсть і хороше проживає.

А ти, Фонька, тільки ефрейтор, - ніби насмішком докинув Серйога - і хленчеш вику з гнилою рибою.

В большевицько-салдатськiм жаргоні - їсти.

- Да, - тягнув довжезно Фонька і рішав щось у своїй голові. Нагло тріснув догори головою. - Я головами тих хахлів доб'юся лейтенанта. По дві голови в місяць - довольно, а 7. Серйога 7 За рік буде 24, а шість це стахановщиною, ну, і зложу мому начальству тридцять хахлацьких голєв.

це релігійне, жовтєве слово "шаманскі", записале хрестської на 6 стор. загальної ридок. шаманскі рідок. 1945 р. 1945 р. 1945 р.

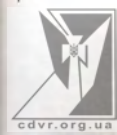

Серйозі не так цікаві Фоньчині бредні, як його душа. Серйоза стежить а Фонька говорить. Людська душа у Фоньки чи не людська ? - нагло зринає думка у Серйозі. - Дикунствує у селі, як нема бандерівців...

- Да, Фонька, тридцять голів. Не бандерівців стільки не понадеться. Вони деруться за себе і за весь народ.

- Що ти, Серйоза ? - Фонька притисненим голосом. - Хіба я не розживуся на тридцять голів між хахлами ? Зайду в село, або десь на полі заведу суперечку, піднесу крик: "Ти, сукин син... Тина мене кидаєшся, на сталінського бійця, на захистика батьківщини !" Та з десятизарядки: ррр ! Відрізав голову, да в Станислав: "Вот, тобі, товариш лейтенант голова бандьори ! Це вже п'ятнадцята ! Давай квитанцію !"

Фонька форкав час до часу, як кінь, втягавчи повітря через ніс і горло в легені. В ухах Серйозі бриніло вперто і однотонно слово "хам", пронизливо, як муха в павутинні. Ще не розумів цього слова як слід, але з вислову діда відчув: це Фонька - хам. Фонька відрізав голови неживим воїнам. А ці бандерівці билися до останньої кулі. Врешті розірвалися ручними гранатами, а живими таки не здалися. За щось вони борються отак по-геройськи ! Таки в них Україна - щось вище за їх життя ! Да, це герої ! Герої - скрізь герої. Наших героїв хоронять по скверах, пам'ятники їм. А цим героям отакі Фоньки по смерті відрізують голови і скидають десь в канали. Той же самий Фонька, чи відважився б розірвати себе, щоб не здатися в полон ? Фонька - герой між трунами. Фонька - хам. Фонька дїставав в очах Серйозі щораз чіткіші і яркіші черти. "Хам" з однотонного звуку перемінився в ухах Серйозі в рубашний ритм: хам-хам, хам-хам - Відповідно до ступання ніг. Ні ! Я ним не хочу бути і не буду ніколи. Це щось почварне, бритке. Огидь ! Чує, щось в мені буриться проти того слова, а точніше проти Фоньки. З Фоньки дїше щось хихацьке. Він милу -

ється живим м'ясом і захлинається теплою кров'ю, як вовк, що, закрившись в кошару ту тільки протиная пажерливими клевами горлянки вівцям і кидає, протиная і кидає, і так без кінця, аж доки не розженуть чи заговчуть...

Щось, щось... подібне... чував. Ага, згадав. В шкоді учитель історії. Скити на Чорноморських стінах - дикі орди. Кожен старіє якнайбільше відрубаних голів насилити біля себе на сідло, а потім здирав з них шкіри і вовив при сідлі. Так, а тепер фонька. На відрубані голови - квітання.

Печеніги, Святослав Хоробрий. Зі Святославового черепа чаша... Сам їх ватажок з тієї чаші горілку з кобилячого молока пив за здоров'я орди печенігів, як Сталін в Кремлі з чаш мільйонів жертв за здоров'я... нест, не можна про Сталіна...

Так, а вже тут в українській історії бачив я... татарин на коні, довжелезне коп'є, а на кінці його відрубана голова... Певно, теж десь у свій "район" - похвалитися...

Дикі орди... кочівнича культура... Тоді ще гасали по Україні і дикий кінь, і тур дикий... А сьогодні... кіно, радіо, атомна енергія... В СРСР: "людина - найбільша цінність!" Ха-ха-ха!

Ні! Я не большевик, і не русский. Я не хочу ним бути! Це тільки на комсомольським квитку виписали мені "русский". І вмовили в мене, що я русский. А я потакував. Ні, я хахол! Я хотів вчитися, а в десятирічку хотів, а хотів - інженером, а наших хахлів там з колгоспів не пускають.

Говорили, що руски і українці - все одно. Я й справді, вірив їм. Але чому всуди тут тільки руски? Чому фонька кинув мені сьогодні: "хіба ти не русский, не комсомолец?" Чому руски, комсомольці мають ризати українців? Щось тут зав'язується в тісний узел...

Булат ішов біля старого Ониська і торочив по своєму. - Я знав Україна. Ваша в нас, в Алтаї, з многа-многа. Я знав ваша: молоко, хліб, масло, сметана, картопля, каша, вареник, Да ?

Старий Онисько не відзивався, тільки важко сапів.

Чого - думав - вся та комашня преться в Україну ? Мордує нас і годується нашою працею і нашим хлібом...

Там, де я, - показав Булат руков на схід, - хороша ваша вона була. Ганна, Ганна. Нема було в вона хліб, я дав.

- А чого ж ти приліз сюди до нас ? - з досадою запитав Онисько.

- Ну, Сталін, Стадін... родіна.

- Онисько сплюнув.

Булат задумав вчитися українських слів від Ониська та багато звуків видавав із себе, аде Онисько не старався навіть слухати. Як Булат таки вперто домагався, тоді відбуркував йому словом.

Булат витяг з кишені ніжик.

- А як, як українська ? - тицяв пальцями другої руки у ніжик.

- Ніжик - віднехотя бовкнув Онисько.

- А ста ? - витягнув тютюн і зачав курити цигарку.

- Тютюн !

Втім горю надлетів гайворон, заколував у кілька кругів і заверещав верескливо, вперто, захрипів. Йому з ліса відкракали такі ж самі харчаві відкряки. Кілька ворон знялося над лісом та взяли правець на похід "чотирьох". Долучили. Своїм хижакським "кра !" драли клаптями Ониськову душу і панахали сум сьогоднішніх піль.

- Фонька, - вирвавшись з важких думок, заговорив досадно Серйюга, - ворони, десь напевно, зачули кров, гарячу ще - жадоба в них відобрати в тебе...

- Ні, не дам ! - на це скоро Фонька - мов ! Я заробив !

- А ета ? - тяг своє дальше Булат, вказурчи на ворони.

Булат ще питався та ще перевертав звуки у своїому роті, але Онисько не відзивався.

- Ей, Булат, - завугнів Фонька - розглядайся на боки ! І ти, Серйога, теж. Пам'ятайте, що тут всьди - ворожий терен. Бандьора вміє з-під землі вискочити і пустити кулю.

- Фонька, та ж твої плечі і штани зовсім червоні від крові - тягнув далі Серйога. - Палатка протікає і скапує кров'ю. Гляди, який слід за тобою по дорозі !

- Нічого ! Оглянувся Фонька.

Серйозі знов відбився в мізку гриміт ніг: хам-хам, хам-хам... Ти - хам, ти - хам... Запротистувала думка в голові Серйоги: ні, я не хам, я не хочу бути хамом ! Я не згоден з Фоньков.

Фонька, наче б йому Серйога пригадав про голови, присікнувся до старого Ониська:

- Старик, бери багаж, піднесеш трохи ! А то я вже чув на своїх плечах.

- Я не візьму ! - рішуче відрізав Онисько.

- Верн, я тобі кажу !

- Не візьму ! Застріль, а не візьму !

- Що ти, бандьора ! - підніс голос Фонька.

- Чого ти вчепився старика ? - вмшався Серйога. - Ти ж щойно говорив, що то твоє. То й неси. Чого кричиш ? Онде недалеко село. Та й чого ти старика тягнеш за собою ?

Фонька не так спам'ятався, як, власне казучи, настрашився Серйоженим "селом".

- Да, старик, можеш вертатися домів. Вже можеш говорити бандьорам.

Хай знають - ми їх всіх голови зложимо в районі !

Старий Онисько сів в придорожнім рові, важко дихаючи. Недовіряв. Припускав, - большевик може зраду прожити його кулею.

- Ідіть, старенький, ідіть. Ми вас відпускаємо - м'яким голосом заговорив Серйога.

- Ідіть ви, а я старий, змучився, то й відпочну трохи. - Витяг Онисько льляку, присапнув її та взявся набивати тютюном.

Большевики рушили даліше.

- Хаами ! А щоб ти здох, плягавий большевику, та не своєю смертю ! А щоб ви своєму Сталінові та собі відрізували голови ! - Просичав Онисько.

Три большевицькі "гренадири" поволиклися в Угрюнів.

- Серйога, - загугнявив Фонька - це вже знолудня, варто би десь вступити до хати та пошамать. Ти, Серйога, гарненько балакаєш по-українськи. Заговорив миленько до хахлушки, скажем: ми українці з Полтавської, з полку, що тепер спинився в Колодівці і прямує на схід. Нас вислали в Станіслав по ділах... От заговорив, так - солоденько, та й попросив молочка, хліба і проче.

- Ну да, попоїсти годилося б. В казармі, знаємо, яка рюшка, - додав Серйога. Йому пригадалось - він же сам при облаві в Чорнім лісі виписав на папері і тайком поченив на смечечку: "За кропиву і траву не будемо служити !"

Минули кілька крайних загород. Пси занюхали ворожий сопух і ханя завели навпередки цявкіт аж під хмари.

- Зайдемо десь до куркуля, - заговорив Фонька - там собі підсалимо і молочка з хорошим хлібом, і огірків, і яблук, да, Серйога ? Глядім,

де більше будинків, і більша куна гною і гноївки. Там напевно більше, як одна корова.

- Ну да, - протягнув Серйога, - но як ти ж гарненько знаєш, як советська власть - проти куркулів, як ми Інатиснув "ми" і поступенно знищуємо їх - стріляємо і виселяємо. Знаєш, яким духом вони дишуть и проти нас. Тож ледве, чи повезе нам в куркуля.

- Твоя правда. Так заїдемо десь до бідняка. Тут і в кожного бідняка - своя корова.

Чотири хати проминули, в п'яту зайшли. В хаті застали господиню і двох хлопчиків - дітей її. Чисто і ясно в хаті. Груба, важка лавиця, вже рйба від червакових поточин потяглася від мисника попід стіни, поза довгий стіл аж до постелі. Гором нахилилися на хату святі з образів - кругом від вікна аж над постіль, обквітчані прив'ялими васильками й айстрами. З-під сволока з прогалини на стіні зпростой скринки розсипав по хаті своє різке тикання старий годинник. Постіль трьома довгастими повними подушками, з рогами загнутими в середину досягала стелі і мигтіла біло-синіми цятками верети.

- Тіточко, зачав Серйога, - коровка в вас є ?

- Або що ?

- Ні, ні, нічого ! Ми тільки прохасмо вас тіточко... - Серйогу заповнив уявний смак молока. І зачав він добирати м'яких слів, розпливатися в Полтавщині, в поневірці українців...

Тітка повірила.

- Йди, Михасю, та втряси їм кілька яблук. А я вам зараз молока всиплю. Чим хата багата...

Фонька старався ставати все обличчям до господині. Враз прибаг хвилину і чимскорше скинув палатку з головами із плечей на землю. Скрутив кінці палатки у вузівку, залишив її біля ніг і сів край столу.

Господиня витягла гладущик кислого молока з долішнього мисника, поставила на верху, заколотила ложкою сметану з верху і поналивала в горнята.

- Вибачайте мені, бо хліба маю тільки одей кусник. Поділіться ним всі три, - і поставила на стіл. Вертаючись від стола, глипнула на землю.

- Ов, а це де тут взялася кров на землі ?

Нагло зігнулась, щоби відсунути палатку і простежити сліди крові. Вмить вхопила палатку, а під нею - червона пляма на землі. Якби при-
ском їй по очах!

- Брось, хазяйка ! - спохватився Фонька.

Не українці це, а москалі - мигнуло в голові господині. Напружила свій дотик в пальцях і долонях та відчула, будьтоби ніс, вуха, лице, очні ями. Миглом в розсунула щілину. Клубок закривавленого волосся, чоло, ніс, просочина з кутка уст вдарили її по очах, якби хтось вальком мокрої глини в її обличчя.

- Людська голова ! - зверещала на всю хату. - Людорізи ! Погань людська ! Зараза ! Геть мені з хати ! Вам хліба ? А кольку в бік, а блякоти вам !

Вхопила хліб зі стола і кинула в цебер з поміями. Прискочила до гладущика і гепнула ним теж об землю. Туди й полетіли горнята з молоком. Черенки і молоко розрислися по землі та уложилися в якусь смочу по-
твору, що отворила грізну нащeku до большевиків. Ще кілька яєць з кутка мисника змела скорим нервовим рухом обох рук на землю.

Ось вам всі мої харчі ! Не заробуєте силон ! - вхопила дитину на руки і прокогом вискочила з хати. - Михайле, Петре ! - заверещала на дворі, вибігавши задніми сінешніми дверима.

Уся ця подія в хаті промайнула блискавицею і на часинку оголомшила Фоньку. Зразу ні рухнувся. Задеревів був від вереску господині і бриз-

коту гладущика. Опам'ятався.

- Серйога, Булат, сейчас на двір ! На пости !

Сам витяг олівець, папір і на куснику скоро написав: "Сухари - на суботу. Марко". Звинув записку і тицьнув на скриньку годинника. Сам, як з катапульки, вискочив з хати і опинився на дорозі.

- Гвинтовки в руку ! Напоготові ! Скомандував Фонька. Вистрими кроками подалися в село, роззираючись на всі сторони. Фонька, в правій руці кріс, в лівій через плече голови, цілим тілом підкидає їх вгору, поправляючи, козирок на голові - вбік, а ніс його то форкає то соне, як ковальський міх. Дикий хижак із дупом рветься у безпечне місце...

- Пошамми хорошенько, Фонька, що ? - захотілося Серйозі шпигнути Фоньку під ребро. Він щойно тепер собі усвідомив, що він в полоні у Фоньки, і теж хамить на його приказ.

І знов Серйозі слово "хам" не дає спокою. Мучить його. На огидь збирається йому від Фоньки. Ні, я не хочу бути хамом ! - закричала його душа, - не хочу ділитися хамством з Фоньков. Правильно поступила хазяйка !

- Нічого ! - на "пошамали" зафілософував Фонька. - Пройде. Но, знай ми комсомольці. Ми велике діло творили. Нас Сталін післав. А Сталінове слово наймудріше в світі. Як довідається про наші героїства серед хахлів, так тобі, братуха, медалю на д ліву грудь тільки тиць ! Ех, був би я тій хахлушці доїхав кінця, но все те якось так нагло скоїлося.

- За що ! Що вона тобі зробила ? Що розбила горщик з молоком на середині хати, то її діло !

- А вона даялась, сука її мати ! Прозивала мене !

- Що, лядорізом ? А хіба ж ти не відрізаєш голови ?

— То зовсім що іншого ! То праве діло. Так Сталін і партія каже. То бандьори — по хвилині додав, — вона бандьорка, вона їсти не хотіла мені дати.

— З якої статті ? Ми служимо Сталіну і партії. Вони нас годують. А при чому тут ця хазяйка ? Віднячка. — Зм'якшив свою позицію Серйога з постраху, щоб Фонька не викрив в нього якогось спочування до тутешніх, до українців.

— Не большевичка вона. Не віддана Сталіну і партії ! Через горщик вилізла її контрреволюція на верж !

— А може ця голова, що ти несеш — її сина або брата ? Все то мати, хто б її син не був. Ну, от наприклад, якби ці хахли прийшли туди, в твоє село і твою маму зарубали так о, за те саме ?

— Но, Серйога, хіба так можна думати ? Це зовсім що іншого ? Ми їх прецінь визволили. Ми їм несемо комунізм, нову культуру щасливе, заможне життя...

† Нагло десь таки недалеко, як крик гайвороння, роздалось російське галасування.

— Ех, хазяїн ходи сюди, ближче. Ну, ближче ! Не бійся, нічого тобі не буде. Да не бійся ! Бистріше, бистріше ! Нічого, тільки подивися... Да, нуууу !

† Низький хохіт розлягся вулицев і покотився по близьких господарствах.

— Ось бачиш, це ваші ! Луцишин і Ткачук ! Ха-ха-ха !

— Ей да наші ! Чуєш, Серйога ? — відкрити викрикнув радісно Фонька і форкнув носом на цілу вулицю.

Нагло з-за рогу вулиці виросла грізна картина: на коні охляп сидить большевик. Довженні його ноги мало що по землі не волочаться. Папашку схопив за кінець панцера і час до часу генав нею коня позад себе, по клубках. Від кінця хвоста натягнувся грубий посторонок скосом до землі.

На землі на кінці посторонка... два трупи. Спотворені вже. Оба зев
собой зв'язані колючим дротом. На шиї, грудях та поясі - ще порвані
рештки білля. Ідко калять очі кров'ю, змішаною з пиллягом. Ще по го-
ловах та по збитих клаптях волосся та по кінчиках ніг пізнати, що це
були люди. Місцями ще - жовтобрудна шкіра. Кусні м'яса невідривалися
від кести і десь повалилися на дорозі. Боками вулиці і позаду
жертв гасає "почот" большевицької саадатні.

- Віо Ткачук ! Віо, Луцишин ! Вперед ! Ха-ха-ха ! - Дикий регіт
розпирав вулицю і господарства. - Давай, Ванюша, давай !

Девок много, девок много,
Нікуда їх подівать,
Скоро лошаді подохнуть,
Будем дефкі запрягать !

Іііі ! Визг тонкого голосу фістулою і свист в пальці прошиб тихе
село, як казковий соловій розбійник лісової нетри. - Рай, рай, рай,
рай, ра, ра, ра, ра, - губами і язиком хтось з цієї товни наслідував
гармошку.

- Здрасть Сама ! - Ревкнув ще здалеку фонька.

- А, фонька ! Здрасть, здрасть, фонька ! - відгукнув йому довгаль
з коня.

- Ви тут сьогодні гуляете ?

- Да, виден, "вулицю" справляємо.

- А в мене теж дві, ось в палатці на плечах !

- Хорошо, братуха !

- Лейтенант з вами ? -

- Ні, zostався в сільраді.

- Стій, Сама ! Спиши коня ! - приступив фонька ближче коня. - Так

от слухай, я тобі скажу, а ти передаш лейтенантові. Там на краю села, п'ята хата з краю, з відси по лівій стороні, причолком до вулиці, от там я видів бандерівську записку, сам читав, як хазяйки не було в хаті. Знайшов я її на стіннім годиннику. Там і залишив.

- Де, де ? П'ята хата... Ага-га, знав, знав. Митрофайло Катерина. Хорошо, брат ! Це вже ми проробимо, тільки закінчимо вот оце діло.

Серйозі це грізне видовище розпанахувало душу. Щось заверещало в його душі, ляцало сто разів проразливіше, аніж оцей визг-свист. "ми несе́м комунізм, нову культуру, щасливе, радісне життя !!!" Звуки "хам" перемінилися в сверло, яке вперто, боляче двертіло йому мозок. Голова тріщить, щось в ній скрегоче, як терпуг по залізі, як гальми по колесах вагону...

Хаммм...

А зачувши останню бесіду фоньки з Сашев, здогадався і зрозумів. Заскреготав душею: ось чому цей хам вислав нас обох на двір ніби на стійку !

Хам ! Ні я не хочу бути хамом ! - Завихрилися його думки, нагально, безладно, одна поперед другої, як снігові пласти у крутізну метелицю.

- Сказати кому, не повірять. Не бачив. Розстріляють за наклеп...

- Йдем, Серйога, Булат ! - Осоружний голос фоньки обляв Серйогу, наче відром води.

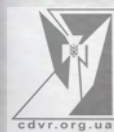
- Серйога, ти чого такий мокрий на лиці ?

- Нічого, душно.

- Добре, що наші тут. Ми зараз собі розживемо підвотку, та тільки махнем в Станислав.

Завдрасіялися в "почотом" і розминулися.

- До гомови сільради далеко звідси - заговорив злегка Серйога, щоб закрити свою душевну бурю. - А то ще заки знайдеться підвода, то ми скоріше проїдемо цих два кілометри.

Якби на перекир Серйозі затуркотіла здалеку фіра.

- О, зараз поїдемо ! - скрикнув фонька. - Бистріше, товариші, бистріше ! Щоб десь в бічну вулицю не скрутила. - І фонька бігом пустився проти фіри.

Як долучили Серйога і Булат, то фонька вже вовтузився в господарем.

- Та я ж їду в поле, ось бачите, з боронами. Маю клаптик пшениці заскородити - виправдувався господар.

- Нічого не говори ! - згори, згорла і гострим тоном приказує фонька.

Борони скидай отут, а сам завертай хурманку сейчас їдемо. В Станислав недалеко. Вернешся, тоді поїдеш собі скородити.

- Але ж це не мої коні, я випросив у сусіда.

- Нууу, так тим більше ! Що ти будеш жаліти куркульських коней !

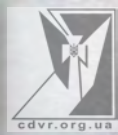
- Не в конях річ, а зерно кинув в землю. Треба чимскоріше заправити. А ну ж - дощ, слота. Це ж осінь. Або й з, - підніс голос господар, - чого в мене вченилися, чого напастуєте на дорозі ? Ідіть собі до голови сільради.

- Булат, Серйога - крикнув фонька - зніміть сейчас борони з воза !

Хам наказує - заскреготав зубами Серйога, - і я мушу хамити. Так, - думав дальше, здіймаючи борони, - бандерівці праві, що не слухають хама, а б'ють його де й коли понаде. Хотів би я бути в бандерівцях.

Фонька прискочив до переду, вхопив коня за зубило, гукнув на коні, потягнув їх за собою і півкругом завернув коні взад.

- Садіться, товариші ! - і сам скочив на віз. - Поганяй, хазяїн, а то тобі не з добром може бути ! Вйо ! Хазяїне !

Приймай голови, товариш Ларін, а мені квитанцію ! - Фоська розвернув палатку, гордо випрямився, поглянув епішне на Ларіна на Ларіна і на голови та закопирив свої зуби, чекаючи похвали. - А от тобі гвинтівка і напашка. Поламали сукині сини.

- Да, вірно ! - потведив Ларін. - Псевда їх або фамілія ?

- Покищо не знав. Але я взнав, - відказав Фоська.

- Тепер винеси на смітник, знаєш, там де скидаються голови і трупи. А я вишину квиток.

- Да, товаришу. Тяжко довелось ці голови добувати. Мало сам смерти не пожив. Сигнали з діри, як градом по нас. Одна ручна граната розірвалася таки біля мене, перед пеньком. Но, як показалися з діри, а я по них з десятизарядки тільки шаринув. Ось і голови, герой я, да ?

- Дааа ! Вірно ! - говорив під носом Ларін, виписуючи квиток на здані голови і поламану зброю.

- Це, товариш, доложи про мене начальнику, щоб я отримав гроші за голови, ну, і може відпустку.

- - -

Суслов, начальник НКВД, з обличчям годованого кабана, розвернувшись за писальним столом, блистить виголеним до полиску лкцем і пагонами на широких раменах. На грудях блистять пестро медальні стрічки. І шафа, і писальний стіл, і фотелі блистять теж сліпучим блиском політури та палахкотять червоно-маганьовою краскою дерева. Канапа ясно-червоною краскою цвітистого, важкого брекату шигас очі. Селединові узористі занавіси, замість затинком, дилуть жахом. Проміння західного сонця продирається через занавіски і вжирється в червоні стінки із

ЗОЛОТИМИ НАСМАМИ.

В Сергієвих очах ожили кінові картини, що представляли буржуїв серед такого сліпучого блиску і поліску. "Буржуї-вампири смоктали робітничу і селянську кров і наживалися". А тут ? Вигодуваний Суслов. Стіни сливають кров'ю. Кров'ю скануть писальний стіл, стільці, фотелі, шафа. Сам начальник, бррр, бродить серед тієї кривавої обстановки. Медальні стрічки на грудях - за кров. Вампір. Здається, хоче кинутися на Сергієгу, відрубати голову і висмоктати з нього кров. Бррр! Тут - скиби, печеніги.

Зі стіни між вікнами з розкішних золотих рам вирячив на Сергієгу свої нажерливі очі Сталін. Золото рам підсичує сліпу червіль, а Сталін п'є її - спиває не червіль, а кров, що кругом ось тут. Весь портрет червоніє від тієї крові - і ніс червоніє, і вусища закривавлюються, а лице пучнявіє, пучнявіє на червоно, як великанський павучище, що насисається мух.

Суслов продовжував:

... Ви, комсомольці, да ще русські. Ось бачите цю картину, - і вказав рукою на стіну. - Малював її славний російський художник Березагін. Фолька і Сергієгін відірвали свої очі від Суслова, а авели їх понад його голову на картину. Піраміда чашок людських, і більше нічого. Чорні очодолі, чорні носові ями, білі випуклі чола та щерени з білими зубами... Від чашок віє грозів, здушеним гоєм мільйонів, безчисленними трагедіями, насильними смертями...

- Розумієте, - це чашки невіжества і дурацтва. Росія була все передова і від віків несла культуру в усі сторони, всім сусідам, Україні, Польщі, Прибалтиці, Сибірові, Кавказові і Центральній Азії. А ті були темні і бунтувалися. Росія ж сплотила їх коло себе і захищала своїми грудьми. В Сибір Росія письмо занесла. Всім світила наукою.

Росія ж зорганізувала велике державне господарство, а то були б всі повнедихали. Були б їх загарбали їх вороги. Вдячність їх колись і тепер повинна бути незмірна. Тільки через Росію мають вони щастя бути тепер в ССРСР - в ідеальній людській соціалістичній спільноті. А вони зраджували Росію і бунтувалися. Самі ж розумієте, - як хтось бунтується проти добра й щастя всього передового людства, так його треба знищити. Ось і Росія знищувала. Мусіла. Іван Грозний мудро-премудрено зробив. Він створив " губний приказ " - від слова " губить " - особливе міністерство. Воно попрацювало через всіх царів досьогодні і будувало передову Росію. Сьогодні цим міністерством - ми, а над нами великий Сталін і політбюро. Сьогодні Росія могутая, кипучая і передова. Несе світові комунізм. Русский народ - це народ-герой, народ-творець, що перший прокладає шлях до щастя всього людства. Ми є та керівна сила, що прокладаємо шлях людству до комуністичного щастя. Яке ж чахи і інші цього не розуміють, так їх чашки - в цю піраміду. Тож ви докладайте з Західної, а інші наші товариші доносять з Польщі, Угорщини, Чехословаччини, Болгарії, Румунії... Роста Росія і мусить рости бо вона Комуністичний фекал для світу. Нема для неї кінця ні в просторі, ні в часі. Розумієте ? Вот ефрейтор Фоянка хорошо поступив, по-геройськи, да. Доложив до цієї піраміди ще дві чашки. Побільше, бійці, побільше ! Будь гордий, ефрейтор, бо й ти будівничий великої Росії. Довобачення з новою квитанцією по приїзді з відпустки. Ти Серйого, дістанеш відпустку трохи пізніше.

"Герої" вдарили зап'ятками і виїшли. Серйозі світ вигром завертівся. Хам - налунало в його голові. - Ось де джерело хамства ! Ось тобі комунізм ! Ось як вони заводять щастя для людства ! Он як вглядає "дружба народів" ! А то торочили постійно: русский, українець, біло-

рус і інші - все одно. Ні, не все одно ! Он яка піраміда з "дружніх народів" ! Ось що значив і значить "старший брат", що тепер апостольствує для комунізму. Все для могутчої, кипучої Росії. "Нема кінця її ростові ні в просторі, ні в часі". Еге ж ! Ні ! Я не дам ні своєї чашки туди, ні своїх братів. Віднині я не комсомолец, ані руский. Я українець. Я дістануся у своїй Вороніжчину. А там зорганізує бандерівців з таких хаклів, як я і громити буду, з коренем виношувати буду большевицько-московських хамів. Це - гнилі черви, що розточують Україну і жируть на ній. Так, тепер я зрозумів, добре зрозумів твої слова, хаме начальнику !

Під тім'ям в Серйюги кристалізувалася думка, воля і чин.

- Да, правильно говорив товариш начальник. Гарно як в його кабінеті ! Коли я стану таким начальником ? - Форкнув Фолька.

-----0000000-----